

Guerra cultural global

per Bernat Joan i Mari

Des de la nostra part del món, almanco una part de la població viu amb preocupació el fet que, de manera global, s'està estenent una mena d'onada autoritària, que sembla avançar sense aturador. Dins la Unió Europea, aquesta onada –que pens que seria incorrecte qualificar de conservadora– es va començar a manifestar als països de l'Est (molt especialment, a Polònia i a Hongria, però també, més dissimuladament, a països com Eslovàquia, Txèquia o Bulgària). A Amèrica, li ha posat segell propi l'expresident Donald Trump, i al sud del continent proliferen populismes de tota classe i condició, que passen un tel ben espès davant qualsevol cosa que pugui assemblar-se al manteniment de les regles democràtiques. A Turquia, una nova victòria del president Erdogan manté el país entre les “democràcies autoritàries” (concepte prou interessant, que així mateix es va popularitzant). A Rússia, la mescla de guerra i religió, de liberalisme controlat i de culte a la personalitat perfilen un sistema que si a alguna cosa no s'assembla gaire és a un sistema democràtic. I el gegant asiàtic, la Xina, continua combinant el capitalisme més salvatge (sense sindicats, ep!) amb un govern teòricament comunista. Segurament la combinació dels dos elements més durs de cada sistema polític (dels més grans coneguts) fa possible que un sanedri de nou individus marquin el pas de la segona economia del Planeta.

Podria semblar que tot plegat s'esdevé d'una manera més o menys espontània. Però, i això intentarem demostrar a partir d'ara, en aquest

paper, consideram que els canvis que es van perfilant durant aquests últims anys formen part d'una guerra cultural global, que s'esdevé a tot el Planeta, i que enfronta, a grans trets, liberals amb autoritaris. O persones que creuen en el progrés de la Humanitat i que no tenen por dels canvis i dels avanços de la societat amb persones que creuen fermament en la doctrina de la corrupció, i que consideren, per tant, que qualsevol moviment que es produeixi generalment tendeix a empitjorar la situació.

Autoritarisme contra liberalisme

Hem fet referència al concepte “democràcia autoritària”, que tant agrada a gent com el president d'Hongria, Viktor Órban. L'autoritarisme guanya punts com a moneda de canvi polític. Fa unes dècades, estava en plena decadència, perquè pertot arreu s'associava l'autoritarisme amb la manca de democràcia. Queia el Mur de Berlín. Els països de l'Est recuperaven, si més no, un sistema formalment democràtic. S'ensorrava la Unió Soviètica. El congressista Charly Wilson guanyava la seua guerra particular a l'Afganistan (tot creant un problema nou que encara no hem aconseguit de resoldre). I el món esdevenia millor. Crec que ho podem dir, siga com siga, sense gran por a equivocar-nos. L'autoritarisme, per tant, tenia mala premsa.

Però el pòsit autoritari era molt lluny de perdre's. No crec que siga estrany trobar-nos amb el fet que els països de la Unió Europea on l'extrema dreta té un potencial més gran siguin precisament els països

de l'antic Pacte de Varsòvia. El comunisme va acostumar la gent a l'autoritarisme. De l'autoritat se'n desconfia, però no se'n pot prescindir. Com d'una droga que hom sap que li fa mal, però que necessita per tal de no patir la síndrome d'abstinència. La frase –de la meua col·lega Kinga Gál– podria semblar estranya, a la nostra part del món, però era plena de raó i de substància: “el PP europeu és ple de comunistes”. I tant! La meitat dels representants del PP europeu procedent dels partits afins de l'Est d'Europa està integrada per persones que, en una altra etapa de la seua vida, tenien forta vinculació amb els règims autoritaris dels seus respectius països.

Als Estats Units d'Amèrica la dicotomia s'ha anat fent cada vegada més evident. I té a veure amb valors compartits, i, per tant, amb cultura. Els republicans –liderats per Donald Trump, amb Ron de Santis tant l'orella per darrere– representen els valors autoritaris (amb molts tocs de conservadorisme clàssic): sublimació de l'ordre, de l'Amèrica primer, del tancament en les pròpies fronteres i un nacionalisme sense fissures, en determinats ambients també del supremacisme racial o de classe (si més no, en les manifestacions més extremes), de l'Estat mínim (d'altra banda), de la defensa a ultrança de l'individualisme (cadascú és responsable de si mateix, i ja s'ho farà), de la responsabilitat individual, de la religió i dels valors tradicionals que hi van acompanyant, etcètera.

Per la seua banda, el liberalisme ve representat pel Partit Demòcrata

i és format pel que a Europa en diríem forces progressistes. Si l'autoritarisme ve de la dreta (a Amèrica del Nord), el liberalisme representa l'esquerra. I els valors que porta associats són la relativització de l'ordre com a element fonamental, el cosmopolitisme, la implicació d'Amèrica en les polítiques globals, l'acceptació –i promoció– d'una Amèrica pluriracial, amb estils de vida i sistemes d'organització molt diversificats, de l'Estat poc assistencial (però no desapersegut, en una mena d'anarquisme de dretes, com propugnen els trumpistes), també de la responsabilitat individual (però en relació a la comunitat en el seu conjunt), i dels valors tradicionals com a element a superar.

Aplicant les denominacions americanes, a Europa podríem distingir –però ho haurem de matisar molt, com veurem més endavant– entre les forces anomenades progressistes (i la cultura política que porten associada) i les forces de dretes (també amb la cultura que s'hi vincula). Els primers representarien el que a Amèrica anomenen liberalisme (terme que, a Europa, a les esquerres els fa autèntica urticària) i els segons s'anirien vestint cada vegada més d'autoritarisme (que, des del meu punt de vista, convendria distingir prou clarament del conservadorisme clàssic i del liberalisme polític). Però cal matisar-ho, perquè, dins aquest esquema, on situaríem, per exemple, el fuet de la correcció política, tan usat per l'extrema esquerra i per sectors de l'esquerra no tan extrema? Quan en un parlament es prohibeix de parlar de determinades qüestions, perquè poden caure dins la rèmor de “delictes d'odi”, no s'està actuant també en l'esfera de l'autoritarisme? Quan s'atja, des de la majoria de mitjans de comunicació, l'onada de puritanisme progressista que patim, no s'està donant la mà a l'estil de fer de les “democràcies autoritàries”? Quan els estudiants d'una universitat boicotegen algú perquè hi parli perquè el consideren “feixista”, no s'està coartant la llibertat d'expressió, exactament igual que fan els autoritaris de tot el món? En fer-me

aquesta pregunta, no puc evitar de recordar el recentment jubilat sociòleg Salvador Cardús, quan era degà de la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, revestit de pintura vermella perquè no havia impedit que un professor del seu departament convidàs Rosa Díez a fer-hi una conferència.

Hem exposat que, a la part esquerra de l'espectre polític, també podem observar tics autoritaris, per matisar una divisió dicotòmica que, a la nostra part del món, és a dir, a la Unió Europea, no funciona al cent per cent. Però, a grans trets, sí que compartim amb els Estats Units la divisió entre autoritaris i liberals.

Dictadures que voten

Perquè una democràcia ho sigui amb tots els seus atributs, fan falta tota una sèrie de condicions (no només que la gent vagi a votar quan és cridada a les urnes cada quatre o cinc anys). Fa falta, per exemple, que hi hagi una pluralitat de mitjans de comunicació, que puguin expressar-se amb llibertat i que tenguin les condicions necessàries per poder informar els ciutadans sense que es coarti la seua capacitat de feina. Un dels estàndards que demana la Unió Europea per poder-ne formar part és que el país membre tenguí llibertat de premsa i una premsa plural. Això implica, d'una banda, que els mitjans no estiguin concentrats, que no hi hagi un monopoli de la informació. I, de l'altra, que puguin fer la seua feina sense haver de patir per les conseqüències de realitzar-la.

La primera condició de vegades es disfressa, o no resulta tan fàcil de demostrar que no es compleix. L'enginyeria empresarial pot portar a posar una espessa calitja per davant de l'organització de monopolis informatius que no resulten ni tan sols aparents. Una bona anàlisi dels mitjans de comunicació al Regne d'Espanya, per exemple, ens podria donar algunes sorpreses en aquest sentit.

Pel que fa a la segona condició, podem esbrinar una gran quantitat

James Davison Hunter, professor de Sociologia de la Universitat de Virgínia i director de l'Institute for Advanced Studies in Culture, va ser l'encunyador del terme "guerra cultural".

de matisos. Impedir la realització de la feina pot voler dir, per exemple, posar obstacles per obtenir informació que ha de ser pública. O augmentar el nombre d'elements reservats a l'escrutini públic, generalment valent-se de l'anomenada raó d'estat. O, en un pla ja més suau, posem per cas, fer rodes de premsa sense admetre preguntes per part dels periodistes. O barrar el pas dels representants de determinats mitjans a certes rodes de premsa. I, així, podríem continuar posant exemples en aquest mateix sentit.

Una democràcia plena també es basa en la divisió de poders. En cap cas, un dels poders de l'estat no es pot fer totpoderós per damunt dels altres. I, en qualsevol cas, aquells que han estat elegits democràticament no poden quedar mai subordinats als funcionaris de carrera. Dit d'una altra manera, no forma part de les condicions normals d'un sistema democràtic que l'aparell judicial pugui decidir, per damunt dels votants, qui ha de formar (o no) part d'un Parlament. O qui n'ha de deixar de formar part. Això no ho poden decidir els jutges: només ho poden decidir els votants. Si més no, en una democràcia plena. Arreu del món, l'aparell judicial ha estat utilitzat (com abans ho eren els militars) per modificar les decisions democràtiques de la gent. Ho hem vist a llocs tan diferents com el Bra-

Cartoixa de Trisulti, al sud de Roma, on Steve Bannon va ubicar l'Acadèmia d'Idees Sobiranistes, think tank de l'extrema dreta europea. Després d'un litigi amb Bannon, la República d'Itàlia ha recuperat l'edifici.

sil, d'altres repúbliques americanes, o Catalunya.

Cada vegada més, idò, arreu del Planeta, hi ha sistemes que formalment són democràtics però que van adquirint, sovint de mica en mica, tints propis de les dictadures. No hi ha dubte que Turquia, formalment, és una democràcia. Però s'obstaculitza la presència pública de determinats partits polítics, se'n prohibeixen en nom del "terrorisme", es coarta la llibertat d'expressió (de vegades posant els periodistes a la presó, si són excessivament crítics amb el règim), i s'amenacen les oenagès que defensen els drets civils. Formalment, som en una democràcia, però, a la pràctica, en som molt lluny. Qui diu Turquia diu les Filipines, Perú, Egipte o Pakistan. Agafar un exemple per mostrar el fenomen no implica, sinó ben al contrari, que no se'n puguin trobar molts d'altres.

Avui dia, ja avançant dins el segle XXI, ens trobam que, a determinades àrees del món, els cops d'estat els continuen fent els militars (a Myanmar, al Congo o al Sudan), però a la major part del Planeta la cosa s'ha desplaçat dels militars als jutges. Els sistemes judicials, a través de la *lawfare*, són

els primers interferidors, a hores d'ara, en les decisions sobiranes de les diferents societats. Per això, per tot arreu, cada vegada es van perfilant més clarament dictadures que voten. I que es reclamen, si fa falta amb energia, com a democràcies plenes.

El paper de la religió

Què tenen en comú Duterte, Bolsonaro i Erdogan, a més de l'autoritarisme (i del carisma) que els distingeix a tots ells? Un dels elements que clarament els agermana és la religiositat (el cristianisme de Duterte i Bolsonaro i l'islamisme d'Erdogan). Els líders carismàtics autoritaris solen ser profundament religiosos (o reclamar-se'n, que no entrarem en disquisicions teològiques). L'extremisme religiós no és, en absolut, competència exclusiva de l'islamisme radical, del fonamen-

talisme islàmic. També existeix, ben clarament, un fonamentalisme cristià, que està fent estralls sobretot a l'Amèrica del Sud i a determinades àrees d'Àsia i d'Àfrica.

Dins l'àmbit cristià, el fonamentalisme interferidor de la política s'ha desplaçat del catolicisme a determinades branques del protestantisme, com ara els evangèlics. Pensa que hi ha diverses raons perquè s'hagi produït aquest desplaçament. D'una banda, observem, en aquest sentit, una evolució interessant de l'Església catòlica. Tenint ben present que els elements conservadors (i fins i tot ultres) continuen tenint-hi un pes molt important, no hem de perdre de vista l'impuls innovador del Papa Francesc, que ha promogut elements progressistes i que s'ha implicat en batalles de primer ordre, com ara la defensa de la natura o la lluita contra el canvi climàtic. Així mateix, ha suavitzat elements morals que havien quedat anquilosats en el passat i promou, en la mateixa línia, un canvi important del discurs dominant. A l'Amèrica Llatina ara es van veient, cada vegada més clarament, els fruits de la teologia de l'alliberament, que impulsaren personatges com Leonardo Boff, o com el català-brasil·ler Pere Casaldàliga. Una part important del catolicisme americà, per tant, és profundament progressista. L'extremisme ve, com hem apuntat més amunt, de determinades branques del protestantisme, com ara els evangèlics, que, a llocs com el Brasil, han impulsat els elements més autoritaris i antiliberals que han tengut a mà.

Un dels elements que diferencia els dos bàndols en la guerra cultural global en què ens trobam immersos és la consideració de la religió com a afer públic o com a qüestió privada.

Logo de la Fundació Open Society, creada per George Soros.

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS

Els sectors liberals (en la terminologia europea, progressistes) són partidaris de distingir la política de la religió. La política té a veure amb la gestió de la cosa pública, i és un afer en què tots ens hi implicam de manera col·lectiva, davant tothom. La religió, les creences específiques de cadascú, en canvi, constitueix un element privat, íntim, propi de cada persona. Compartim la idea que hi ha d'haver llibertat religiosa i que, per tant, cadascú ha de poder escollir la religió que vulgui, o no tenir-ne cap, si hom és agnòstic. Però que això no ha d'interferir en la vida política. Des de la perspectiva autoritària, emperò, la religió cada vegada més va agafant un paper polític, és a dir, desvinculat de l'especificitat individual de cadascú com a creient o no creient. Ser religiós apareix com un fet que es mostra públicament, que se'n fa bandera fins i tot, que forma part dels atributs del que hom pot considerar un bon ciutadà. En aquest sentit, la interferència de la religió en l'esfera pública constitueix un retrocés ben clar, potser el més significatiu des de la Il·lustració.

Bannon i Soros com a emblemes

Si haguéssim de focalitzar la guerra cultural global sobre la qual tractam en aquest assaig en dos noms, aquests no podrien ser altres que Steve Bannon i George Soros. Qui són Bannon i Soros? Mostrem-ne unes poques pinzellades.

Steve Bannon constitueix el màxim ideòleg del que hem anomenat "autoritarisme democràtic", tot i que ell es reivindica a si mateix com a "llibertari". Ha estat assessor del Front Nacional a França, de Fidesz a Hongria, d'Alternativa per Alemanya, de Demòcrates de Suècia i de Vox. Actualment, ho és d'una nova formació, fora d'Europa, anomenada Valores Para mi País (a l'Argentina). Ha estat un dels inspiradors del que s'anomena "moviment identitari" europeu. Va fundar a Brussel·les The Movement, una associació basada en una sèrie de valors que impregnen tota l'extrema dreta europea: euroescepticisme, identitarisme (nacionalisme d'estat, fonamentalment), liberalisme econò-

Steve
Bannon.

mic (ja en mostrarem alguns matisos, emperò) i populisme de dretes.

En relació als Estats Units, inspirà l'America First, que faria seu Donald Trump. Davant una intervenció americana al món intensa, és partidari d'una intervenció de baixa intensitat, i sempre que es pugui amb elements interposats. No està d'acord amb el tractat del lliure comerç a l'Amèrica del Nord, format pels Estats Units, Canadà i Mèxic. Bannon en voldria treure Mèxic. Tampoc està d'acord amb la intensificació de les relacions comercials entre els Estats Units i la Xina. El seu "liberalisme", doncs, esdevé extraordinàriament matisat.

Així mateix, és partidari de pujar els impostos fins al 44 % a les rendes més altes i de baixar-los significativament a la majoria dels ciutadans, per tal d'eixamplar les classes mitjanes. Aquesta proposta li ha fet guanyar una gran popularitat entre el que, en terminologia gramsciana, en diríem les classes populars. D'aquí parteix el discurs propi del trumpisme de contraposar sistemàticament les elits (liberals, progressistes, d'esquerres) a les classes populars (que, per tant, se suposa que han de ser autoritàries, conservadores, de dretes).

George Soros, magnat hongarès-americà, representa l'altra cara de la moneda. Jueu hongarès, la seua família va patir els rigors de la repressió durant el nazisme. Traslladat primer a Anglaterra i després als Estats Units va esdevenir un

magnat dels negocis. Ben aviat es va involucrar en causes filantròpiques, i va despertar el recel de les administracions a causa de la seua gran capacitat d'influència. Partidari de fer arribar l'educació al màxim de gent, ha arribat a repartir més de dotze mil milions de dòlars en beques, arreu del món.

Soros va tenir una participació destacada en la caiguda dels règims comunistes, tot donant suport des de les seues fundacions als moviments opositors. Va col·laborar amb personalitats com Havel (a l'antiga Txecoslovàquia) o Valesa (a Polònia). A l'Est d'Europa se'l considera un dels artífexs de la caiguda del Mur de Berlín i del col·lapse de la Unió Soviètica.

Actualment, presideix les potents fundacions que s'aixopluguen sota el paraigües d'Open Society. Ha donat suport, repetidament, al Partit Demòcrata dels Estats Units. Va col·laborar de manera decisiva, per exemple, en l'impuls de Barack H. Obama dins el partit, fins a aconseguir portar-lo a la presidència dels Estats Units. Posteriorment, també va ser molt actiu en el suport a Hilary Clinton i, més recentment, contribuint a la campanya de Joe Biden.

Soros va néixer en una família de jueus no practicants, en un ambient agnòstic i liberal. Això ha marcat la seua ideologia. Partidari de la igualtat entre gèneres, de l'organització de la vida personal de cadascú segons les seues inclinacions (sexuals, religioses —o no—, etc.), del cosmopo-

George Soros.

litisme, de l'obertura de les societats i de la incorporació amb un mínim de restriccions de les persones migrants, antiracista i antifeixista.

Els valors que representen l'un i l'altre, d'alguna manera, simbolitzen els valors al voltant dels quals s'organitzen els dos bàndols de la guerra cultural que, actualment, es desencadena en l'arena global.

Els Països Catalans en la guerra cultural

La guerra cultural global pot constituir una escletxa per a les nacions sense estat –i, per tant, per als Països Catalans– o pot actuar com un element de blocatge. Tot depèn de la capacitat que tinguem, com a societat, de participar-hi de manera més o menys activa.

Per la part identitària, podria semblar que el nacionalisme català assumiria els valors de les democràcies autoritàries, del pensament de l'onada de dretes que va creixent arreu del món. Ben al contrari, l'existència d'aquesta onada, i d'aquesta visió concreta del món, ens pot servir per distingir-nos-en. Tot depèn de si ens consideram, com a país, una societat tancada o una societat oberta. De si posam per davant el país (nosaltres primer) o volem inserir el país (els països), amb la seua pròpia personalitat, dins el món global. Aquest aspecte

és el que resulta més difícil de treballar, perquè s'ha de bastir un nacionalisme que no sigui percebut, fonamentalment, com a identitari. Però, per descomptat, no es pot consolidar cap nacionalisme sense apellar, fonamentalment, a la identitat.

Entre nosaltres, caldrà anar molt en compte a no diluir la idea de nació en els valors de la facció progressista, en aquesta guerra cultural. Vull dir que el discurs, tan habitual al Principat, que hom vol una Catalunya independent per fer una societat més lliure, perquè la gent tenguí uns serveis millors, perquè l'educació o la sanitat funcionin millor, perquè tothom pugui construir el seu projecte de vida, etc., resulta, des del meu punt de vista, totalment contrari als propis interessos nacionals. Qui vol la independència és perquè considera que el seu país és una nació. Després, un cop hom compta amb els ressorts de poder necessaris per implementar les polítiques públiques, en un sistema democràtic, es decidirà si han de ser més conservadores, més liberals, més socialdemòcrates, etc. Però la raó per la qual qualsevol estat existent s'ha independitzat és perquè els seus ciutadans el consideren una nació. No pels avantatges concrets i específics de la independència. I, malgrat tot, ens cal apostar per un nacionalisme no identitari, és

a dir, per una societat oberta, formada per catalans d'arrel i catalans nouvinguts, per gent que ha decidit ser part d'aquesta nació (independentment de totes les condicions específiques, com ara llengua, cultura, lloc de naixement, creences, orientació sexual, idees polítiques, i tot l'et-cètera que s'hi vulgui afegir).

Pretendre que per voler la independència de Catalunya, o del conjunt dels Països Catalans, s'ha de ser progressista, o d'esquerres, constitueix, així mateix, un llast per al nostre moviment nacional. Els països que s'han independitzat han comptat amb independentistes de tot l'espectre polític, de dretes i d'esquerres, conservadors i progressistes, creients i agnòstics, autòctons i al·lòctons. No es pot fer la independència amb fraccions de la societat (i resulta molt més difícil en una societat fraccionada que no en una societat ben cohesionada). En aquesta línia, doncs, hem d'admetre com un llast no comptar amb un independentisme de dretes, conservador, desacomplexadament liberal, com tenen, posem per cas, a Flandes.

I, malgrat tot, la projecció exterior del sobiranisme català és prou positiva com perquè l'expresident dels Estats Units Bill Clinton arribàs a dir que “el món serà català o serà talibà”. En aquesta frase, Clinton va condensar els elements dels dos bàndols en la guerra cultural global a què hem fet referència al llarg de tota aquesta reflexió. Contraposar “català” a “talibà” implica contraposar la nostra condició nacional a l'autoritarisme, al fanatisme religiós, a la desigualtat entre hòmens i dones, a la discriminació racial, a l'antisemitisme, a la manca de llibertat d'expressió i a l'identitarisme en el pitjor sentit de la paraula. Pens, per tant, que sí que hem de prendre partit, en aquesta guerra cultural, sense obviar els matisos que hauríem de tenir en consideració. Començant per no obviar cap tipus de debat necessari, perquè les esquerres perden eleccions, arreu d'Europa, pels debats que els són segrestats per la dreta i per l'extrema dreta.

BERNAT JOAN I MARÍ ■